

قول و غزل عارفان

اندر حدیثِ نفس

به سعی مجتبی قراگوزلو

به همت مُحمدرضا تابش

قراگوزلو، مجتبی، ۱۳۲۰ -

قول و غزل عارفان اندر حدیث نفس / به سعی

مجتبی قراگوزلو؛ به همت محمدرضا تابش. - تهران : آهوان، ۱۳۸۳.

ج، ۳۰۹ ص.

قیمت: ۱۹۵۰۰ ریال:

ISBN 964 - 94876 - 5 - 4

فهرست نویسی بر اساس اطلاعات فیپا.

۱ - نفس. ۲ - اخلاق اسلامی. ۳ - شعر عرفانی -

مجموعه ها، الف، تابش، محمدرضا، ب. عنوان.

۲۹۷ / ۸۳

BP ۲۸۶۱۷۱ ق ۴

کتابخانه ملی ایران

م ۸۳ - ۱۵۴۵۶

سکک

• اندر حدیث نفس

• به سعی : مجتبی قراگوزلو

• به همت : محمدرضا تابش

• ناشر : انتشارات آهوان

• شمارگان : ۲۰۰۰ نسخه

• نوبت چاپ : چاپ اول ۱۳۸۴

• لیتوگرافی : علیرضائی فر ۶۷۰۴۶۳۳

• چاپ : هورخش

شابک: ۹۶۴ - ۹۴۸۷۶ - ۵ - ۴

ISBN : 964 - 94876 - 5 - 4

E.mail : AHOWAN @ yahoo.com

تهران - صندوق پستی: ۱۱۶۶ - ۱۳۴۴۵

تلفن: ۶۰۰۷۶۶۱ فاکس: ۶۰۳۳۶۶۵

فهرست

مقدمه

- ۳ ترجمه سوره حجر از آیه ۲۶ لغایت ۴۶ قرآن کریم
- ۵ ترجمه سوره کهف آیه ۲۸ داستان آدم و حوا و هابیل و قابیل
- ۸ داستان هاروت و ماروت. از تفسیر عرفانی خواجه عبدالله انصاری
- ۱۰ غزل نفس طامع. از خواجه حافظ
- ۱۱ گفتار حضرت یوسف درباره نفس. از کتاب قصص الانبیاء
- ۱۲ حکایت حضرت عیسی علیه السلام و ابلیس. از کتاب منطق الطیر عطار
- ۱۵ رمز خواستن حضرت موسی علیه السلام از ابلیس. از کتاب منطق الطیر عطار
- ۱۶ حکایت قارون و ابلیس. از تفسیر عرفانی خواجه عبدالله انصاری
- ۱۹ گله کردن شخصی از ابلیس. از کتاب منطق الطیر عطار
- ۲۰ داستان زاهد یهود و ابلیس
- ۲۳ ترجمه تفسیر عرفانی آیه ۱۱۱- سوره انعام. درباره هدایت. خواجه عبدالله انصاری
- ۲۴ غزل نفس بداندیش. از دیوان میرزا حبیب خراسانی
- ۲۵ کلام نبوی درباره نفس
- ۲۷ سخنان گهربار حضرت رسول اکرم (ص)
- ۳۰ مثنوی خصم برون و درون. از: مثنوی مولوی
- ۳۲ غزل سعدی درباره مدح حضرت محمد (ص)
- ۳۳ کلام شیوای علی علیه السلام از کتاب غررالحکم
- ۳۶ مثنوی اخلاص عمل از: مثنوی مولوی
- ۳۸ زهر خوردن عمرو اسلام آوردن کافران
- ۴۱ گفتار امیرالمؤمنین از کتاب تورات
- ۴۲ نصایح امیرالمؤمنین علیه السلام
- ۴۸ سخنان امام حسن علیه السلام
- ۴۹ سخنان امام حسین علیه السلام
- ۵۰ سخنان امام سجاد علیه السلام
- ۵۱ سخنان امام باقر علیه السلام
- ۵۲ سخنان امام صادق علیه السلام
- ۵۳ سخنان امام موسی کاظم علیه السلام
- ۵۴ سخنان امام رضا علیه السلام
- ۵۵ سخنان امام محمد تقی علیه السلام
- ۵۶ سخنان امام علی النقی علیه السلام

- ۵۷ سخنان امام حسن عسکری علیه السلام
 ۵۸ سخنان امام مهدی حجت بن حسن علیه السلام
 ۵۹ غزلی از عبدالرحمن جامی

باب دوم: مراتب و شناخت نفس، اقوال و آراء عارفان درباره نفس. بت نفس.

- ۶۳ از مثنوی مولوی
 ۶۵ غزلی درباره عاشقان. از عطار نیشابوری
 ۶۶ مثنوی نفس و شیطان. از مثنوی مولوی
 ۷۰ سخنان حسن مصری درباره نفس. از تذکرة الاولیاء عطار
 ۷۱ فی مقامات العارفين. از کتاب اشارات ابوعلی سینا
 ۷۷ نظریه شیخ الرئیس ابوعلی سینا درباره نفس
 ۷۸ نظریه شیخ علاءالدوله سمنانی درباره نفس و تفسیر عرفانی خواجه عبدالله انصاری
 ۸۱ تعریف و مراتب نفس از مراجع مختلف و تفسیر عرفانی خواجه عبدالله انصاری
 ۹۰ رای امام محمدغزالی درباره نفس. از کتاب: تاریخ فلاسفه ایرانی. دکتر علی اصغر حلبی
 ۹۱ غزلی از سلمان ساوجی
 ۹۲ تعریف نفس. از کتاب رساله قشیریه
 ۹۳ آداب تعهدات نفس. از عزالدین کاشانی
 ۹۴ فی معرفت النفس. از کتاب رساله القدس شیخ روزبهان بقلی. به سعی دکتر جواد نوربخش
 ۱۰۰ علامات النفس بالفساد. از کتاب: بحرالحقایق صفی علیشاه اصفهانی
 ۱۰۱ در معرفت بعضی از صفات نفس. از: عزالدین کاشانی
 ۱۰۶ در شناختن نفس خویش. از کتاب: کیمیای سعادت امام محمدغزالی
 ۱۱۱ در بیان نفس انسانی شیخ عزیزالدین نسفی. کشف الحقایق
 ۱۱۳ در بیان خاصیات نفس شیخ عزیزالدین نسفی. کشف الحقایق
 ۱۱۴ در بیان وحی و الهام شیخ عزیزالدین نسفی. کشف الحقایق
 ۱۱۵ غزلی از: فروغی بسطامی
 ۱۱۶ نفس انسانی چیست؟ نظریه امام فخررازی از کتاب: تاریخ و فلاسفه ایرانی دکتر علی اصغر حلبی
 ۱۱۷ غزل رند قدح نوش. از دیوان هاتف اصفهانی
 ۱۱۸ شناخت نفس. از کتاب رساله سه اصل صدرالمتألهین. انتشارات مولی
 ۱۱۹ کفر نفس یا غلطات السالکین. از شیخ روزبهان بقلی. بسعی دکتر جواد نوربخش
 ۱۲۲ نفس و مراتب آن. از کتاب: بحرالحقایق. صفی علیشاه اصفهانی
 ۱۲۵ مناجات. از رساله حسن و عشق نورعلیشاه اصفهانی
 ۱۲۶ حال نفس عاقله پس از مرگ. از مصنوعات بابا افضل کاشانی. از تاریخ فلاسفه ایرانی
 ۱۲۷ تالیف دکتر علی اصغر حلبی
 ۱۲۷ غزلی از. مجذوبعلیشاه کبودر آهنگی - فراگوزلو
 ۱۲۸ قسمتی از رساله کنزالسالکین. خواجه عبدالله انصاری
 ۱۲۹ غزل. ای نوش کرده نیش را. از دیوان شمس تبریزی

- ۱۳۱ کلمات شمس الدین تبریزی
 ۱۳۳ غزل. آنها که طلبکار خدائید. از دیوان شمس تبریزی
 ۱۳۵ مثنوی. در بیان درویش تشنه خدا
 ۱۳۷ رباعیات مولانا جلال الدین مولوی
 ۱۴۰ غزل از سعدی. اگر لذت ترک لذت بدانی
 ۱۴۲ رباعیات باباطاهر
 ۱۴۴ در بیان درویشان حقیقی و مجازی. از خواجه عبدالله انصاری
 ۱۴۵ غزل. اسرار جانان. از نظامی گنجوی

باب سوم: جهاد با نفس. مجاهدات اولیاء با نفس

- ۱۴۹ سوره مومنون آیه ۹۷
 ۱۵۰ ترجمه آیاتی از سوره عنکبوت و النازعات
 ۱۵۱ باب هشتم از کتاب مصباح الشریعه. در جهاد و ریاضت نفس
 ۱۵۳ غزلی از امیر خسرو دهلوی. عمر بی پایان رسید در هوس روی دوست
 ۱۵۴ اصول معامله با نفس. از کتاب مصباح الشریعه
 ۱۵۶ قسمتی از مجلس چهل و یکم: از کتاب چهل مجلس شیخ علاءالدوله سمنانی. عبدالرفیع حقیقت
 ۱۵۸ نفس محیل. از خواجه عبدالله انصاری. اگر نه نفس محیل مطیع فرمانست.
 ۱۵۹ غزل. از سنایی غزنوی. مکن در جسم و جان منزل که این دون است و آن والا
 ۱۶۰ نصیحت. از خواجه عبدالله انصاری
 ۱۶۱ اندر ریاضت نفس. از کتاب: کیمیای سعادت. امام محمد غزالی
 ۱۶۷ غزل. از فریدالدین عطار. قدم در نه اگر مردی در این کار
 ۱۶۸ اندر بیان علما. حکایت ابو حازم و خلیفه عبدالملک مروان
 ۱۶۹ غزل. از صائب تبریزی. با کمال احتیاج از خلق استغنا خوش است
 ۱۷۰ غزل. اسیر نفس. از ملا محسن فیض کاشانی
 ۱۷۱ سخنان شیخ عبدالله خفیف شیرازی. درباره نفس
 ۱۷۴ غزل. از بابا فغانی شیرازی. در کنج محنت این دل دیوانه خوشتر است
 ۱۷۵ سخنان: حسین بن منصور حلاج درباره نفس
 ۱۷۸ غزل. از شاه نعمت الله ولی کرمانی. بروای خواجه غافل از این دنیا چه می جویی
 ۱۷۹ ماجرای جهاد با نفس شیخ علاءالدوله سمنانی مجلس سی و دوم از کتاب چهل مجلس
 ۱۸۲ غزل. طالب دنیای دون. از نور علی شاه کرمانی
 ۱۸۳ غزل. از وحشی بافقی. ای دل بی جرم زندانی تو در بندی هنوز
 ۱۸۴ اصل مجاهده با نفس. از رساله قشیریه
 ۱۸۵ غزل. سگ نفس از شیخ بهایی
 ۱۸۶ غزل. نان و حلوا. از شیخ بهایی
 ۱۸۸ توفیق حق. از شیخ بهایی
 ۱۹۰ غزل. از شیخ بهایی. ساقیا بده جامی ز آن شراب روحانی

- جویندگان دنیای دون. از کتاب: نصیحت الملوک امام محمد غزالی
 ۱۹۱ غزل. از: میرزا ادیب جويا. در توبه کوش، توبه حصار سلامت است
 ۱۹۲ غزل. از صائب تبریزی. عنان نفس کشیدن جهاد مردان است.
 ۱۹۳ سخنان، ابوسلیمان دارانی درباره نفس
 ۱۹۴ تطورات ادوار زندگی. از حکیم نظامی گنجوی
 ۱۹۵ سخنان مالک دینار. درباره نفس از کتاب: تذکرة اولیاء عطار
 ۱۹۶ مجاهده با نفس از کتاب عرفان الحق. صفی علیشاه اصفهانی
 ۱۹۷. مثنوی درباره نفس. از مثنوی مولوی
 ۱۹۸ حکایت شیخ ابوالحسین سیرکی با درویشان درباره درویشی. از تذکرة اولیاء عطار
 ۱۹۹ در باب مجاهده با نفس. از کتاب رساله قشیریه سخنان عرفا درباره نفس
 ۲۰۰ غزل. از سعدی. خرما نتوان خورد از این خار که کشتیم
 ۲۰۳ سخنی از شیخ شهاب الدین سهروردی
 ۲۰۴ غزل. از سیف الدین فرغانی. چو دست بشویی و در غاز شوی
 ۲۰۵ در مجاهدت. از کتاب مناقب الصوفیه
 ۲۰۶ غزل. از حافظ: ما شبی دست برآریم و دعایی بکنیم
 ۲۰۹ سخنان ابواسحاق النهر جوری - شیخ ابوبکر نساج درباره نفس
 ۲۱۰ کید نفس. از تفسیر کشف الاسرار
 ۲۱۱ غزل. از نور علیشاه اصفهانی. ای به بو کرده خرقه تلیس سخنان فضیل عیاض
 ۲۱۳ غزل. از شمس مغربی. هیچکس بخویشتن ره نبرد بسوی او
 ۲۱۴ غزل. از سعدی: نفس پروردن خلاف رای دانشمند بود
 ۲۱۶ حکایتی از گلستان سعدی
 ۲۱۷ غزل از سعدی: ای صوفی سرگردان در بند نکونامی
 ۲۱۸ حکایتی از: گلستان سعدی
 ۲۱۹ سخنان: سلطان العارفين با یزید بسطامی
 ۲۲۰ بایزید بسطامی و مجاهده با نفس
 ۲۲۱ بایزید بسطامی و توکل
 ۲۲۵ غزل. از عرفی شیرازی. عاشقان گریدل از دوست غباری دارند.
 ۲۳۰ سخنان: ابو محمد مرتعش، سمون محب درباره نفس. از تذکرة اولیاء عطار
 ۲۳۱ غزل از: نجم الدین رازی «دایه» هر که را این عشق بازی در ازل آموختند.
 ۲۳۳ سخنان: یحیی معاذ، ابوتراب نخشبی، محمد خضرویه درباره نفس
 ۲۳۴ غزل. حاج ملاهادی سبزواری. شورش عشق تو در هیچ سری نیست که نیست.
 ۲۳۵ غزل. حزین لاهیجی: ای وای بر اسیری کز یاد رفته باشد
 ۲۳۶ حکایت ازدواج دختر شاه کرمانی. به نقل از: تذکرة اولیاء عطار
 ۲۳۷ سخنان احمد حواری، فتح موصلی، سری سقطی، سهل بن عبدالله تستری درباره نفس
 ۲۳۸ غزل. فخرالدین عراقی. مست خراب یابد هر لحظه در خرابات
 ۲۳۹ سخنان: بشر حافی، ابو عبدالله خفیف شیرازی درباره نفس
 ۲۴۱

۲۴۳	غزل: خواجهی کرمانی، پیش صاحب‌نظران ملک سلیمان باد است
۲۴۴	غزل: شاه قاسم انوار، اندرین دور که مستان طریقت خوانند.
۲۴۵	غزل: خاقانی شروانی، آنها که محققان راهند
۲۴۶	غزل: نظیری نیشابوری، امروز آنچه تاج سرماست دست ماست
۲۴۷	رباعیات: عین‌القضات همدانی
۲۵۰	قسمتی از ترجیع‌بند: رضی‌الدین آرتیمانی، آسوده دلی شعار ما نیست
۲۵۱	غزل، فروغی بسطامی: آزادی اگر خواهی از عقل گریزان باش.
۲۵۲	سخنان: سلیمان خواص، درباره آفت سخن گفتن با ابراهیم ادهم.
۲۵۳	اقوال شیخ ابوالحسن خرقانی، درباره نفس
۲۵۵	غزل، خواجه عبدالله انصاری، از کتاب: کنزالسالكين
۲۵۶	سخنان شیخ علاءالدوله سمنانی درباره تجرید و طلب.
۲۵۷	غزل، شاطر عباس صبوچی، ای خوش آنانکه قدم بر در میخانه زدند.
۲۵۸	سخنان: شیخ ابوسعید ابوالخیر درباره نفس
۲۶۰	سخنان: شیخ ابوسعید ابوالخیر از کتاب: اسرار التوحید
۲۶۳	رباعیات منسوب به: ابوسعید ابوالخیر
۲۶۸	غزل، وحدت کرمانشاهی، هر که از تن بگذرد جاناش دهند.
۲۶۹	مجاهدات ابراهیم ادهم
۲۷۱	غزل، خواجه عبدالله انصاری، هر که امروز از پی حق نفس کافر را بهشت.
۲۷۲	غزل، کلیم کاشانی، آن رهروان که در پس زانو سفر کنند.
۲۷۳	سخنان: سهل بن عبدالله تستری و مجاهدات او با نفس، از تذکرة اولیاء عطار
۲۷۵	اشعاری از شیخ فخرالدین عراقی، در باب نصیحت، از دیوان عراقی
۲۷۸	سخنان: حاتم اصم
۲۷۹	نفس کافر کیش، غزلی از: ملا محسن فیض کاشانی
۲۸۰	تو زشتی ما را مبین، از کتاب فیه مافیه: مولوی
۲۸۱	مناجات، از پیر هرات خواجه عبدالله انصاری
۲۸۳	مجاهدات شیخ علاءالدوله سمنانی، از کتاب چهل مجلس، عبدالرفیع حقیقت
۲۸۵	سخنان ابو عثمان حیری، درباره نفس، از کتاب تذکرة اولیاء عطار.
۲۸۶	غزل، حافظ، شاه را حقیقت، بسر جام آنگه نظیر توانی کرد
۲۸۷	ماجرای مجاهده حاتم اصم، از زبان سنایی غزنوی از کتاب حدیقه الحقیقه
۲۸۸	سخنان جنید بغدادی، درباره نفس
۲۹۱	سخنان جنید درباره شبلی و مجاهده با نفس
۲۹۲	قصیده در مذمت نفس، از حکیم نظامی گنجوی
۲۹۸	اخلاص عمل، از حکیم ناصر خسرو و سفر حج و مناسک آن
۳۰۰	ظل پیر از کتاب: لب و لیب مثنوی مولوی
۳۰۳	یوسف قدسی، از عطار نیشابوری
۳۰۹	مناجات: پایان کتاب

بنام خدا

« مَنْ عَرَفَ نَفْسَهُ فَقَدْ عَرَفَهُ رَبُّهُ »

باید خود را بشناسی تا به مشاهده جمال الهی نائل شوی

مقدمه

اندر حدیث نفس چه می‌دانیم؟ و دانش و معرفت ما به نفس تا چه حد است؟ و چرا استعمال لغت نفس در روزگار ما مانند گذشته متداول نیست؟ در حالیکه علم به نفس علمی بس شریف است و معرفت نفس سر رشته و کلید ترقی و تعالی روان انسان بسوی سعادت و حقیقت و خودشناسی است. و با آنکه تمام امورات زندگی ما مانند خوردن، خوابیدن، کار، تلاش معاش و همه فعل و انفعالات مادی و معنوی و مناسبات ما با اجتماع و کسانیکه با آنها زندگی می‌کنیم و بطور روزمره سروکار داریم همگی تحت تأثیر و تصرفات نفس مان انجام می‌گیرد ولی ما از شناخت او بی‌خبریم و در مناسبات خود با دیگران شائبه‌های نفسانی را لحاظ نمی‌کنیم در حالیکه عرصه زندگی ما جولانگاه تاخت و تاز اوست و حتی تذکرات و توجه دادن دیگران را بر اعمال نفسانی خود نوعی بی‌احترامی و دخالت ناروا در امورات خود تلقی می‌کنیم و ظرفیت تازیانه سلوک با دیگران را نداریم و گویی که لغت نفس برای ما بیگانه شده و جایگاه خود را در مناسبات و روابط اجتماعی و حتی گاهی در ادبیات را نیز از دست داده است و بقول امروزیها تاریخ مصرف آن گذشته است. و به این نکته توجه نداریم که نفس در هر نفس با ماست و در میان جان ما جای دارد و هر چند از او بیگانه شویم و او را بحساب نیاوریم باز هم کلیه فعل و انفعالات ما ناشی از مرتبه نفسانی و تربیتی ما می‌باشد و اگر از عقل شریف غافل شویم و میدان را برای خودنمایی‌های نفس خالی نمائیم فرمانروای بی‌چون و چرای دنیای درون ما همانا نفس خواهد بود.

پیام همه کتب آسمانی و رسالت انبیاء و ادیان و اولیاء خداوند متعال بر این اصل استوار است: تزکیه نفس و رسیدن به فلاح و رستگاری.

در گزارشات موجود در متون ادبیات فارسی که اصول و عقاید عرفا و حکمای قدیم را بیان می‌کند مطالب فراوانی درباره نفس و توجه به لزوم معرفت نفس ملاحظه می‌شود برای مثال اهتمام امام الحکما سقراط حکیم بیشتر معطوف اخلاق بوده و بنیاد تعلیمات او این است که انسان جویای خوشی و سعادت است و جز این تکلیفی ندارد، اما خوشی با استیفای لذات و شهوات بدست نمی‌آید بلکه بوسیله جلوگیری از خواهشهای نفسانی بهتر میسر می‌گردد و سعادت افراد در ضمن سعادت جماعت است و بدین جهت است که قرن‌ها پس از سقراط همه حکما و فلاسفه چه پیروان افلاطون که اشراقی بودند و چه پیروان ارسطو که مشایی بودند سعادت انسان را در تزکیه نفس می‌دانستند و بعدها عرفای ایرانی به پیروی از آیات قرآن کریم و احادیث و روایات

دامنه معرفت نفس، تزکیه نفس و مجاهده را تا آنجا گسترش دادند که اصل و بنای سیر و سلوک و طریقت را بر محور تزکیه نفس و مجاهده قرار دادند. البته با مراجعه به اقوال بعضی از مریدان که راه و روش و مجاهدات پیران و مشایخ خود را تقریر نموده‌اند ملاحظه می‌شود که مبالغه را در حدی غیرقابل باور ابراز نموده‌اند ولی اکثر عرفا راه اعتدال و نگهداشت حرمت شریعت و وقار طریقت را ترجیح داده‌اند و آنطور که از سخنان آنها معلوم می‌شود سعی بر آن داشته‌اند تا با ظرافت کلام و مراقبه احوالات خود مریدان را تشویق و ترغیب به همین راه و روش اعتدال نمایند و از نفوذ ریاضت از نوع ریاضت مرتاضان هند و رهبانیت در حوزه عمل عرفان ایرانی جلوگیری نمایند. و بدین جهت است که ابوسعید ابوالخیر پس از غیبت طولانی یکی از مریدانش که از سفر بازگشته است. خطاب به او می‌گوید: ای درویش غیبت تو شش ماه بود اگر ده سال هم از ما غیبت داشتی سخن ما یک کلام بیش نیست «اذبح النفس و الفلاح» و سخن همه بزرگان در راستای همین تزکیه نفس بوده. اما ورود به حوزه معرفت نفس و دستیابی به کمالات انسانی به این سادگیها هم نبوده و بقول مولانا جلال‌الدین مولوی که می‌فرماید: دانش نفست نه کاری سرسریست

و باید توجه داشت که مردم در قدیم‌الایام از هر طبقه‌ای که بودند به معارف و سیر و سلوک عرفانی اقبال و از هر فرصتی برای کسب معرفت و حکمت استفاده می‌کردند و بقول امروزها آبخور دیالوگ آنها مطالب مثنوی مولوی - گلستان و بوستان سعدی - غزلیات عراقی و حافظ و مثنویات نظامی و سنایی بوده و مطالب و تفاسیر قرآنی، سخنان بزرگان، احادیث نبوی و ائمه اطهار، فرهنگ و مناسبات روزمره آنها را تشکیل می‌داده و به همین جهت از میان مردم قدیم مردان و زنان نامداری بوجود آمدند که آثار ادبی و عرفانی آنها امروزه عرصه فرهنگ و ادبیات ما را رونق بخشیده و مجموعه آثار باقی مانده از آنها موجب افتخار و مباهات ما ایرانیان را بر دیگر اقوام و ملل فراهم آورده و از رهگذر این مفاخر علم و ادب و عرفان است که مردم ایران به داشتن ذوق و صفای باطن و دارا بودن فرهنگ غنی و استعدادهای درخشان شهره آفاق شده‌اند و در تاریخ ادبیات و فلسفه و حکمت و عرفان بیشترین و بهترین حرف را برای گفتن ایرانیان دارند و بقول استاد ارجمند و فرزانه آقای کیوان سمیعی در مقدمه کتاب شرح گلشن راز که می‌فرماید:

برای انسان هیچ مقامی بالاتر از معرفت و هیچ حالی خوش‌تر از حال عرفان نیست و در گلزار معانی و حقایقی که چمن‌آرای فکر بشر بوجود آورده تاکنون گلی خوشبوتر و دل‌آویزتر از گل عرفان نرسته و گل‌های دیگر این گلزار نیز تا نفع‌های از این گل نداشته باشند بویشان مطبوع طبع صاحب‌دلان واقع نمی‌گردد و شگفت آن است که با وجودی که در گلزار معانی و حقائق از این نوع رستنی جز یک گل بیشتر نروئیده و محل روئیدن آن هم مشرق زمین و در پرتو آب و هوای معتدل و ضوء آفتاب جهانتاب آنجا بوده معذالک در اقطار و اکناف گیتی از میانه هر قوم و ملتی و نژاد دینی آن کسان که دماغشان دچار زکام تعصب نیست با همه اختلافاتی که در طبع خویش دارند غیر این گل گلی را سزاوار، بوئیدن نمی‌دانند.

و باید توجه داشت که منابع عظیمی از فرهنگ سرزمین ما در حمله اقوام وحشی

مغول و تاتارها و بیگانگان در مقاطع تاریخی از دست رفته و با این وصف باز هم ایرانیان با استعدادی که خداوند متعال در جوهره وجودشان نهاده در راه ترقی و تمدن بشری سهم بزرگی داشته و دارند و با توجه به اینکه طی طریق بسوی کمال و سعادت داشتن قابلیت فطری و استعداد ذاتی و بقول عین القضاة همدانی دارا بودن جوهر، محیط خوب و مربی و سپس عنایت خداوندی شرط پیمودن راه کمال و معرفت است. ایرانیان از این ویژگیها بهره‌مند بوده و هستند و میتوان ایران را سرزمین اولیا الله نامید. و بقول حکیم نظامی

همه عالم تن است و ایران دل نیست گوینده را زین قیاس خجل
گر که ایران دل زمین باشد دل زتن به بود چنین باشد

کتاب حاضر «اندر حدیث نفس» که در طول بیست و چند سال به جمع‌آوری مطالب و مقالات پرداخته‌ام در راستای شناخت نفس و آگاهی از نحوه سیر و سلوک و مجاهدات و سخنان و قول و غزلهای عرفانی و ادبی عارفان و معرفت پیشه‌گانی بوده که آثار آنها مجموعه ادبیات امروز ما را تشکیل داده و در کنار آن با مدد گرفتن از آیات کتاب آسمانی قرآن کریم و سخنان پیامبر (ص) و انبیاء الهی و ائمه معصومین و اولیاء خداوند درباره نفس و معرفت خودشناسی و راه عبور از موانع و تاریکیهای این وادی و رسیدن به کمال و تبدیل نفس اماره به نفس مطمئنه تدوین شده و در جمع‌آوری مطالب آن از متون کهن ادبیات فارسی، مقالات، مجلات و از سخنرانیهایی که در محافل ادبی و عرفانی بوده استخراج گردیده است و مشتمل به سه باب است.

باب اول: ماجرای رانده شدن آدم از بهشت، داستان هابیل و قابیل، هاروت و ماروت و سخنان پیامبران الهی، ائمه معصومین می‌باشد.

باب دوم: درباره شناخت نفس، مراتب نفس، قول و غزل عارفان درباره نفس و ماهیت آن می‌باشد.

باب سوم: درباره مجاهده با نفس، ریاضت نفس، و اقوال بزرگان درباره چگونگی مجاهده با نفس و تبدیل نفس اماره به نفس مطمئنه.

در تابستان سال ۸۲ در ملاقاتی که با دوست عزیزم جناب آقای عباس علیرضایی فر مدیر مؤسسه لیتوگرافی علیرضایی فر که خود اهل فرهنگ و ادب و از دستداران آثار ادبی و عرفانی می‌باشند داشتم موضوع مطالب گردآوری شده این کتاب را که در چند دفتر بود با ایشان در میان گذاردم و قرار شد مطالب متن را مدتی در اختیار ایشان قرار دهم که مورد استقبال ایشان قرار گرفت و اینجانب را به چاپ کتاب تشویق و ترغیب نمودند و برآستی پشتیبانی و همت والای ایشان در تمامی مراحل موجب به ثمر رسیدن این کار گردید و بر خود لازم می‌دانم که سپاس و تشکر خود را نثار این بزرگوار نمایم. و نیز لازم به ذکر است تا از جناب آقای محمد رضا تابش که فردی علاقه‌مند به ادبیات و فرهنگ و عرفان ایرانی می‌باشند و در تأمین مسائل مادی در راستای تهیه و چاپ این کتاب اینجانب را یاری فرمودند تشکر نمایم و در خاتمه با توجه به عدم بضاعتی که از خود نشان دادم امید آن دارم اصحاب علم و معرفت با ملاحظه خطاهای اینجانب با دیده اغماض و ارجمندی از آن در گذرند.

مجتبی قراغزلو